

1831

СОНЯШНІ КЛАРНЕТИ

Антологія
Сучасної Української
Символістичної
Поетії

Розр. 378-29 / 14 50

СОНЯШНІ КЛАРНЕТИ

АНТОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ СИМВОЛІСТИЧНОЇ
ПОЕЗІЇ 1920-их РР.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

18.422.

~~11.1834~~

*Олександр
См. 1-й сес.*

КРАКІВ 1941

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО

Ш5(2-Ук)7-65Я43

Редакція і вступна стаття
Д-ра Є. Ю. Пеленського.

Передрук з „Антології сучасної української поезії“.

Накладом »Українського Видавництва«, Краків. Райхсштрассе 34/II
Друк: »Нова Друкарня Денникова« п. н. упр. Краків, Ожешкової 7.
Verlag: »Ukrainischer Verlag« G.m.b.H. Krakau, Reichsstrasse 34/II
Druck: Neue Zeitungsdruckerei, Tr. Verw. Krakau, Orzeszkowag. 7

Порогом століття названо роки 1914 — 1918. Тоді, під час війни й безпосередньо по ній, позначилася основна зміна світогляду людей європейської культури. Коротко це окреслюється заміною статичного раціоналізму XIX. сторіччя динамічним волюнтаризмом XX. ст. Помітний вплив цієї перемены відбився і на європейській поезії, зокрема ж і на українській.

Та проте сучасна поезія вяжеться й з минулою та з минулим. Коли мова про вибагливе оформлення віршу, про велике цінування слова, не можна забувати про Я. Щоголева, першого українського „парнасівця”. Серед непереможної течії громадських ідей у поезії, яку очолювали Франко й Грінченко, він плевав чистий вірш для віршу. — Коли ж звернути річ на тісні звязки сучасної української поезії з західноєвропейською, годі забувати, що ці звязки були здавна. Останніми ж часами йшли цим шляхом Леся Українка й В. Самійленко, що своїми класичними замилюваннями промостили зокрема дорогу неокласикам, в повісті ж йшли туди О. Кобилянська М. Коцюбинський і В. Стефаник й інші творці українського модернізму. Понад усіма цими поетами знімається постать великого Франка, що в своїй поезії дає синтезу цих усіх складних — і здавалося б противорічних собі — складників і течій. Є в нього поруч громадських віршів — інтимні особисті, поруч народницьких — європейські, поруч тих, де перевагу мав інтелект, рефлексія, такі, де чуття, де емоція не допускали інших складників. Нотки націоналізму в поході літ зростають у його поезіях, щоб дійти у „Мойсею” до меж месіанізму. Назагал невибагливий до вимог стилістики, все ж має Франко й тут за собою великі досягнення. Його „Зівяле листя”, що відбиває стан декандентизму куди помітніше позначений у західноєвропейській поезії, як у нашій, було прегарною увертюрою модернізму.

Цей новий напрямок прийшов у перших роках нового сторіччя. Ще не прогомоніли могутні акорди „Мойсея”, ще неслись співи В. Щурата, ще відзивався Самійленко, як стали вриватися в цей хор нові звуки. О. Олесь звязав модернізм міцно з давні-

ною українською поезією, галицька група „Молодої Музи” з поетами такої міри як П. Карманський, Б. Лепкий, В. Пачовський, С. Чарнецький й ін., утримувала тісні звязки з Заходом, чи бодай з польською поезією. — Розвиток модернізму довів до повстання нових течій і струмків. Зокрема з 1909 р. поети згуртовані біля київського журналу „Українська Хата” вносять до модерністичної поезії нотки українського націоналізму. Поруч Олеся найвизначніший між ними Грицько Чупринка, що згодом наложив за ці ідеали головою. Теоретичні основи проклали цій поезії М. Шаповал (Сріблянський) і М. Євшан. Ця течія переходить напередодні війни в символізм.

Але покищо живе ще гасло „мистецтва для мистецтва — *l'art pour l'art*”: Микола Вороний високо підносить прапор чистого, крайно індивідуального естетизму, а сам себе робить жерцем у храмі краси.

Друге крило цього відлому репрезентує Філянський, що велику увагу звертає на сутомистецьке оформлення віршу. Йде він тут у децїм за російськими майстрами віршової техніки, за акмеїстами.

Велике ж цїнування звуковості у слові, іноді потрохи й незалежно від значіння слова, що було видне в поезії Чупринки, улегшувало в деякій, хоч може й невеликій, мірі пізнішу роботу футуристів.

II.

По війні наймогутніше розвинувся символізм. Своїми початками сягає цей напрямок ще у Хатянський період, але блискучий його розвиток припадає щойно на 20-ті рр. XX. в.

Символізм як поетичний напрямок позначився особливими художніми засобами, т. зв. символами, якими намагається передати відтінки настрою, почуття й фрагменти думок. Символ це умовний знак, слово неясного, мерехтливого значіння, змінне, що його кожний може по своєму розуміти. У тому суть і сила символізму. На верхах розвитку символізму мало не кожне слово стає символом.

Цей напрямок створює свою питому теорію, що кидає дійсний світ для шукання наддійсного, надреального (*a realius ad realiora*). У своїх засновках ідеалістична, ставить вона собі як остаточну мету розв'язати проблему суперечностей сучасної культури. З уваги на те, що важливішу роль від поняття відо-

грає тут символ, зближається ця поезія досить сильно до містичизму, особливо в Загула й Тичини. Одною з його признаков є образи - символи взяті з мітології й Святого Письма. Ідучи цим шляхом доходить Тичина навіть до меж пантеїзму.

Та найбільші досягнення мають символісти в поетичній техніці, в майстерному оформленні віршу.

Типовим представником символізму є Загул, брати Павло й Я. Савченки, Олекса Слісаренко, Микола Терещенко, Володимир Ярошенко й інші. Наймогутніший і найгарніший, хоч і не найтиповіший, вислів знайшов символізм у поезії Павла Тичини.

Тичина став друкувати вірші ще з 1913 р. Але тоді ніщо не заповідало, що зі скромного редакційного помічника в київському щоденнику „Рада” виросте бард українських визвольних змагань, творець нової доби в українській поезії. Визволення народу, що прийшло 1917 р. по розпачливій руїні українського національного життя 1914—1917 рр. витиснуло незатерте п'ятно на його першій збірці — „Соняшні кларнети”. Воно надало цим поезіям глибини й розмаху. Щойно тут стає поет на весь ріст. Тичина мрійник, філософ і містик. Але його мрія творча, його світогляд глибокий, його світовідчуження радісне. Містичизм розпливається, чи, радше сказати, чудово об'єднується з якимсь пантеїзмом. Врешті найбільш типова риса його поезій: неймовірна музичність. Це все — мрійність, містичизм, пантеїзм, життєрадісність і музичність окреслює поет у своєму поетичному Вірую, в „Соняшних кларнетах”.

Пантеїстичне захоплення природою, радісне сприйняття її пробивається в усіх ранніх поезіях: „Гаї шумлять”, „Арфами, арфами”, „Енгармонійне” і ін.

Разом з тим така яра свіжість поетичних образів, як у нікого хіба раніше. І рівночасно все над міру просте: „Лягла в глибіню блакить”, „Гасне день, облітає мов мак”, „Танцюють згуки на дзвіниці”, або клясичний під цим оглядом „Дош”. Засоби багатой української поезики, тайни стилю стоять перед ним відкриті. Але чого б він із них не взяв, усе перетопив у своєму горинілі на музику. Наприклад: „Тінь там тоне, тінь там десь”. Чудовий образ, буйна алітерація, а надівсе — музика.

Поет спровола став відчувати й силу своєї пісні. Говорять про те оді віщі слова з 1917 р., що так і окреслили всю долю його поезії:

Моя пісне, вогниста, шалена,
(Креше небо і котить свій гнів)
Ах, розбийся на світлі акорди,
Роздирайсь — і затихни як грім...

Цей грім — це патос боротьби. Помалу всі промені Музи Тичини сходяться в одному мов у сочці. Цією сочкою є Україна — і та, що цвіла в поетовому серці і та, що повставала й росла кругом нього. Релігійні образи набирають національного кольориту — етапи: „Соняшні кларнети” — „У Собор” — „Скорбна Мати”. Захоплення природою дістає нового змісту. Це видне в „Думі про трьох вітрів”. Врешті мрії, радісне світовідчуження й музика оформлюються як новий згук, найкращий з найкращих — „Золотий гомін” над Києвом.

Той самий мажорний тон пробивається і в другій збірці („Плуг” 1920): „Воля! — єдиний хай буде наказ”. Ці дві збірки можна найкраще оцінити, прикладаючи до них слова самого Тичини: „Найглибший, найвеличніший і разом з тим найпростіший зміст, укладений на двох-трьох нотах — оце й є справжній гімн”. Це „сучасне »Христос воскрес«”. Сучасне, отже й національне. Ці дві збірки це й найкращий добуток сучасної української поезії. Глибокі ідеї у надміру конкретному, образовому й свіжому вияві, лірика найчистішої води, національний патос, український колорит у світових сюжетах, чудова мова, нові рими, блискучі асонанси й передовсім незрівняно майстерна ритміка-музика. Свою глибоку культуру поет вміє поєднати з дитячою майже простотою.

Та на цих двох збірках, і ще потрохи на третій — сквородянських рефлексійних ліриках, писаних невязаною мовою „Замість сонетів і октав” — великий Тичина властиво скінчився. Бо вже в черговій збірці, що вийшла по незакінченій досі поемі про „Сквороду”, в збірці „Вітер з України” слідне пониження льоту. Умовини отрутаючої дійсності були — й є — несприятливі для поетів, а таких як Тичина зокрема. Чи під натиском обставин, чи добровільно, переходить Тичина щораз більше на ліво, застрягає в суспільницьких, докладніше сказавши, комуністичних тенденціях, з яких не може вибрити. Вони в цілій збірці намагаються найти для себе новий вислів — в т. зв. новому реалізмі, що прийшов на зміну символізму. Подібні тенденції й у поемі „Чернігів”. Але воно Тичині — мрійникові й романтикові — нелегко вдається. В 1932 р. кинутий в Миргород-

ську Машинно-Тракторну Станцію, де крім фізичної праці мусів писати підбадьорюючі „частушки ударні”, цебто в повному цьому слова розумінні прикладну поезію — заломався остаточно. Остання збірка його віршів „Партія веде” приносить пеани радянській владі, оспівує колгоспників й подає оці „ударні частушки”. Нема в ній уже ні сліду давнього великого Тичини. До нас ця збірка не може нічим промовити. Одне, що ще остало з давніх добрих часів, це велика музикальність, видна навіть в такій „частушці” без глибшого сенсу:

Нехай Европа кумкає,
А в нас одна лиш думка є
Одним одна турбація
Традицій підрізація
колективізація.

Поруч Тичини найбільш талановитий символіст, хоч і непризнаний досі, Євген Плужник. Молодший від Тичини, не пережив так глибоко громадянської війни. Великий мрійник, кладе в основу своїх поезій якийсь глибокий песимізм. Біль і терпіння це основний тон його лірики, що веде за собою спочуття й любов до всіх слабих. Згодом переходить до суспільницької тематики, що об'єднується з пошаною-обожнанням Шевченка (поема „Канів”).

Подібний у дечім був творчий шлях Дмитра Загула: від релігійного символізму й песимістичних настроїв до заперечення індивідуального в поезії й оспівання суспільства. Певного роду маніфестом у тому була поезія „Даремне ти турбуєшся, поете” (1928). Буковинець з гір уніс до поезії захоплення гірською природою разом з фольклорними мотивами.

Таку ж дорогу відбули й усі інші символисти: Яків Савченко, що спершу давав такі визначно релігійні речі, О. Слісаренко, чи М. Терещенко. Останній перейшов не так до суспільної, як до державницької поезії, очевидно настільки, наскільки це в даних умовах можливе („Републіка”, „Київ”).

Годиться тут ще згадати про окрему групу поетів, що свою поезію тісно звязали з землею, з чорноземом і селом. Ця тенденція ніколи в українській поезії не переводилася. Філософічні нотки своїй поезії землі дає Терещенко („Мета й межа“), патос і чар української історії звязує з українською землею Тодось Осьмачка, а вже до найвищого ступня доходить беззасте-

режне захоплення українським селом і природою, зокрема поліською, у Дмитра Фальківського.

Свобідніші цензурні умовини дозволили галицьким поетам плекати рівночасно з чистою символістичною лірикою національну тематику. Лише в них спрямована тут уся увага не на давньоминуле, а на найновіші Визвольні Змагання. Чоловим представником цієї групи галицьких поетів є Роман Купчинський, автор популярних стрілецьких пісень і низки символічних поезій.

III.

Помітна спізненість українського символізму, якого розвиток перебила війна, довела до рівночасного „співжиття” кількох літературних напрямків, зокрема й футуризму.

Футуризм, що повстав в Італії з початком XX. ст., це революційна течія в поезії, що поставила собі за завдання дати зовсім нову поезію, передовсім іншу від давньої. Цього завдання футуризм очевидно не сповнив.

Та для футуризму характеристична з цього приводу перш усього боротьба, боротьба проти всіх і всього. Семенко, творець українського футуризму, виступив навіть проти Шевченка („Тарас Шевченко під моїми ногами”), хоч потім збірник своїх поезій таки назвав „Кобзарем”, виступив проти модернізму й символізму, („К другу-стихотворцу”), але рівночасно й неодне перейняв з цих напрямків, наприклад естетизм. У деякій мірі футуризм ішов навіть до подібної мети, але користувався іншими засобами.

Найзамітніша, хоч і зовсім зовнішня риса футуризму це звукове експриментаторство словом позбавленим змісту. Як зразок можна подати хочби „Автопортрет” М. Семенка:

Хайль семе нкоми
Ихайль кохайль альсе комих
Ихай месен михсе охай
Мхайль кмс мнк мих мих
Семенко енко нко михайль
Семенко мих михайльсе менко
О семенко михайль!
О михайль семенко!

Недалеко від того відбігає й така „поезія“ позбавлена всякого змісту:

понеділок
второк
середа
четвер

п'ятниця
субота
неділя

Оте експериментаторство звязане потроху й з новою тематикою: містом. Зразу це були лише ямсь одірвані звуки міста, без якоїсь глибшої думки:

Осте сте
бі бо
бу
візники — люди
трамваї — люди
автомобілібілі
бігорух рухобігі...

палять
пускають...
чорний ди
м
дим синій
пахка
пах

Але згодом, коли закинули оці мало дотепні спроби, виросла з цих початків окрема поезія міста і його темпів, поезія машин і залізобетону, охрещена найменням урбанізму. З другого боку захоплення футуристів далекими шляхами і містами створило початки нової поезії мандрів і моря. Зразки цієї поезії дає Семенко та другий визначний футурист Юрій (Гео) Шкурупій. Подібно як і символізм, скоро покінчив своє життя футуризм. Семенко став писати комуністичні вірші й останніми часами затиш, Шкурупій націоналістичні („Зима 1930 року“) в романтичному дусі. Не вдержалися тут довго й ці символісти, що пристали до футуризму: Савченко, Слісаренко, Терещенко. Це був у них лише короткий перехідний ступінь до суспільницької поезії.

IV.

Найбільш суцільним і окресленим напрямком у українській поезії 20-их рр. був неокласицизм. Зв'язують його, мабуть неслухно, з російським декадентським передвоєнним акмеізмом. Неслухно, бо у неокласиків були міцні українські класичні традиції, та й не в „найвищому“ оформленні суть неокласицизму.

Неокласицизм це — як подає Ф. Якубовський — „ціла система світосприймання й відповідної поетики, спрямована на пасивне, суто-естетичне відбивання різних епох в історії людства, хоча б навіть і нашої сучасності“. В цій цій поезії пробила

ється туга за вічною мудрістю, своєрідна філософія мудро й спокійно прожити серед бур. Мудро й гарно, або як греки казали: каліокагатія. Звідсіля й уся вдумчивість і повага поезії неоклясиків, звідсіля й її естетизм та велика увага до слова. На поезію й на життя — можна сказати з повним правом — глядять неоклясики під знаком вічності, в житті й у поезії шукають „солодкої рівноваги”.

Творець цього напрямку, чи може краще сказати: школи, Максим Рильський довів до найвищого розвитку українську поетику, зберігаючи весь час послідовно й непорушно її класичні, прості закони. Він дав теж найкращий зразок сучасної української літературної мови. Захоплення гармонійною красою Еллади, туга за минулим і гарним далеким, за „синьою далечиною”, божественний спокій, всі ті ознаки неоклясиків поступають у Рильського часом ще й його питомим рисам. Це Сковородянський „сладок світ” — солодкий світ та замилювання в спокійному плесі річки й рибальстві („Рибальське послання”, „Друге рибальське послання”, „Човен” й ін.). Найповажніші проблемні й ідеї вміє Рильський представити просто й звичайно, а проте відчувається в тому своя глибина.

Не дивлячись на оту „формальну” відірваність його поезії від життя, є все таки в ній, як і в майже всіх інших поетів 20-их рр., глибока любов до Батьківщини, біль з приводу її нещастя і туга за могутністю:

Ми ще ніколи не були собою,
Не підіймали стяга по морях,
Ні по чужих, невиданих краях,
Де квіти квітнуть барвою новою.
Ми безязики, безіменні ми —
Німа вода холодного свідчада,
Слизький туман. Ми привидів громада,
Що непомітно ходить між людьми.

Таке наше сьогодні. Але наше завтра буде інакше:

Народи й царства. Днів і поколінь
Моря дзвінки. Дивуйтесь непочутнім:
У давнім ваше, наше у майбутнім.
Для вас земля, а наша далечинь.

На жаль під натиском суворих обставин режиму Рильський перейшов до соціальних мотивів. Перші нотки видні вже в „Адонісі й Афродиті” (1928), але згодом був він приневолений

видати навіть „Деклярацію обов'язків поета і громадянина” (1932). Чому обов'язків, а не прав, як колись бувало, догадатись не важко:

Право — це слово дрібне (!)
От обов'язок — слово!
Хай тут легенько ікнеться
Панові Маланюкові.

В боротьбі з Маланюком не лише відрікається неоклясцизму („...за облавок канон старенької пані естетки”), але й національних поглядів:

Сину країн, Україн!
Наша отчизна — праця.
Нація — тільки трамплін
До єднання всіх націй.

Видно не стало сил Рильському змагатися, коли аж до того дійшов.

Незвичайно талановиті й уважливі до вимог поезики й другі поети-неоклясики, Павло Филипович, Микола Зеров, Освальд Буркгард і М. Драй-Хмара. Всі вони дають витончені у своїм мистецьким оформленні поезії. Близький до цієї київської групи харківський поет Михайло Йогансен з уваги на своє велике піклування за мистецьку викінченість віршів. Йогансена навіть названо ювеліром звукосполучень. Все ж у цілому його творчість далеко не неоклясична, дарма, що в нього переважає помітно інтелект над чуттям.

Може цікаво буде зазначити, що всі ці поети займаються не менш запорадливо літературознавством, критикою й перекладами з чужих літератур. Це мабуть теж має деякий вплив на велику в них уважливість до питань поетичного оформлення поезій.

У.

Поза цими трьома напрямками залишився ще ряд поетів, яких не можна зарахувати до якоїсь окремої групи, дарма, що були спроби на Наддніпрянщині назвати їх одним найменням: революційних поетів. Є це мало вдатна назва, що навіть не обіймає споріднених поетів у Галичині й на еміграції. Споріднені вони не якимись однаковими формально-мистецькими засобами, а ідейними складниками їх поезії. Формально деякі з цих поетів

зв'язані в початках своєї творчості з символістами, наприклад Еллан („І зацвіте блакитний сон", або „Я твій тринадцятий апостол"), а навіть у деякій мірі Маланюк, інші з футуризмом, як Хвильовий чи Бажан („космічність"), ще інші навіть з неокласицизмом наприклад Мосендз, чи Юрій Ліпа. Згодом кожен з них ідучи хоч і індивідуальною дорогою, але під впливом загальних тенденцій часу врешті-решт зійшовся з другими в великому гурті поетів, що їх остаточно можна б назвати неоромантиками, з уваги на їх суб'єктивні поривання до суб'єктивного, мрійного, далекого. До неоромантиків приєдналися під кінець 20-их р.р. теж більшість символістів і інших поетів, наприклад з футуристів Шкурупій, а далі майже ціле молоде покоління поетів з Влизьком у Києві і Антоничем у Львові на чолі. Решта ж поетів у своїх творах зближається радше до реального способу уявлень. Ця група неореалістів куди менше численна, дарма, що останніми літами неореалізм став — так сказати б — офіційно-обовязковий у радянській поезії.

Основною рисою всіх неоромантиків — якщо вже погодимося на цю назву — рисою, що була помітна вже з самого початку 20-их р.р., це якась стихійна сила, емоційна сила, динамізм. Динамізм однаково сильно виступає і в наддніпрянських і в надністрирських поетів. Динамізм у сучасній поезії це її могутня напруженість, що раніше — в добу футуризму — зв'язувалася з виявом матеріальних сил: машини, міста, мас, але згодом, із зростом неоромантичних тенденцій, виявилася в тузі за великими духовними вартостями людини, за її героїзмом й поривами, або просто в тузі за великою людиною. Ця людина силою свого духа зуміє кермувати й людьми й бездушною матерією. Характеристичний з цього боку наприклад „Напис на книзі віршів" Маланюка, особливо його початок про силу поета:

Напружений, незломно гордий,
Залізних імператор строф,
Веду ці вірші мов когорти
В обличчя творчих катастроф.

Динамізм сучасної поезії нерозривно зв'язаний з патосом національних почувань. Видне воно навіть у Еллана, якого до недавня совітська критика називала основоположником радянської поезії, з уваги на деякі соціальні нотки його поезії. Але вже в 1926 р. Хвильовий заговорив про гоголівську роздвоєність його душі, а далі й автор цих рядків звернув увагу

(в 1930 р.) на Елланову любов до Батьківщини та на велику шкоду, яку нанесла йому неорганічна для його таланту радянська ідеологія, що й довела до знівечення його творчих сил. Останніми роками вже й радянська критика називає Еллана „фашистським поетом“, а його твори перевидаються з помітними змінами. Подібний був творчий шлях Миколи Хвильового й Вол. Сосюри. Оба вони вийшли від комунізму, як і цілий ряд інших радянських поетів (Фальківський, Влизько й ін.), а дійшли до націоналістичних ідей, патосу й тематики. Хвильовий, що рано кинув писати вірші, пройшов цей шлях уже в своїх новелях і в повісті „Вальдшнепи“, Сосюра у своїх поемах („Тарас Трясило“ й ін.). Незвичайно цікава з того боку його поема „Мазепа“. Здержавши свідомо концепцію Пушкінової „Полтави“, її будову, стиль, а навіть подекуди образи, дає Сосюра інше — так сказати б: українське — освітлення постатей і подій, ідеалізує Мазепу, робить з нього великого національного героя, а Петра представляє як лютого ворога. — В інших своїх поезіях, зневірившись у радянське життя, попадає Сосюра в песимізм, замикається в собі, а єдина втеча від цього в нього знову таки в давнє, славне минуле України. Дуже багато подібного є в поезіях галичанина Олеса Бабія, зокрема оте сплетіння двох світів: замкнутого — суб'єктивного та широкого — національного.

На еміграції, заглибленій у важке й трагічне передумування недавніх змагань, виросла поезія, що поруч динамізму, який був і є гаслом доби, має нотки історіофічних концепцій минулого України. Творцями цієї „школи“ були Юрій Дарагаз та Євген Маланюк. У їх поезії історичні мотиви дістають нове теоретичне вияснення й нове чуттєве забарвлення. Нависла над ними історична неминучість, що кинула Україну, оцю закохану в красі Степову Елладу, на шлях азіяських орд. Та в цій „трагічній концепції життя“ вичувається не менш сильно, як і в інших поетів, туга за снагою, за „варязькою державницькою бронзою“ („Варязька балада“ Маланюка). До найкращого вияву доходять історіософічні концепції минулого України в київського поета, Миколи Бажана („Кров полонянок“, історична поема „Сліпці“ й ін.). Бажан, заглиблений у історіософію мрійник, дає крім того в своїх творах зразки поезій, в яких стихійна, надлюдська — щоб не казати: надприродня — любов до Батьківщини доходить до свого найповнішого виразу („Слово о полку“ й ін.). Завдяки тому, як і великим мистецьким досягненням,

можна його назвати найбільшим сучасним українським поетом-неоромантиком. Другий такий беззастережний романтик, це покійний Олекса Влизько, крім того — разом з Семенком, Бажаном і Юрієм Яновським — видатний творець української морської лірики, співець краси моря, мандрів і пригод.

Наприкінці годиться згадати, що оді націоналістичні погляди й почування, що лягли в основу неодної поезії однаково в поетів по той і по цей бік Збруча, вийшли поза рямці поезії й увійшли в життя, як одна з важних формуючих сил. Згадати б лише цю велику й великої ваги „літературну дискусію“, що її мовив у р.р. 1925—1927 Микола Хвильовий разом з іншими поетами, дискусію, що мала такий непереможний вплив на багатьох. А виросли ці погляди не лише з загальних тенденцій доби, а почування не лише з поживавленого пульсування емоційних сил у наш час, — формував їх теж чин: майже всі поети 20-их р.р. брали активну участь у визвольних змаганнях. Не треба додавати, що вірними своїй ідеї залишились вони, крім трьох-чотирьох, до нині. Неодина карається за те на заслання, або в тюрмі, не один наложив головою.

Цю свою основну ідею передали вони й наймолодшому поколінню поетів, поетам 30-их р.р. нашого сторіччя. Між цими поетами є низка видатних талантів, як: Т. Масенко, П. Усенко, С. Крижанівський, С. Голованівський, Н. Забіла, Г. Косяченко, Б. Кравців, Н. Ливицька-Холодна, О. Ольжич, Б. Антонич, С. Гординський, О. Теліга й чимало інших. Огляд творчості цих поетів буде поданий у вступі до вибору їх творів, що вийде окремо. З цього покоління наймолодших поетів увійшов уже тут лише Влизько з уваги на передчасну смерть, що замкнула його творчий шлях.

Є. Ю. Пеленський.

СИМВОЛІСТИ

П А В Л О Т И Ч И Н А

СОНЯШНІ КЛАРНЕТИ

Не Зевс, не Пан, не Голуб-Дух, —
Лиш Соняшні Кларнети.
У танці я, ритмічний рух,
В безсмертнім — всі планети.

Я був — не Я. Лиш мрія, сон.
Навколо — дзвонні згуки,
І пільми творчої хитон,
І благовісні руки.

Прокинувся я — і я вже Ти:
Над мною, підо мною
Горять світи, біжать світи
Музичною рікою.

І стежив я, і я веснів:
Акордились планети.
Навік я взнав, що Ти не Гнів, —
Лиш Соняшні Кларнети.

ГАЇ ШУМЛЯТЬ

Гаї шумлять —
Я слухаю.

Хмарки біжать —
Милуюся.

Милуюся — дивуюся,
Чого душі моїй
так весело.

Гей, дзвін гуде —
Іздалеку.

Думки пряде —
Над нивами.

Над нивами — приливами.
Купаючи мене,
мов ластівку.

Я йду, іду —
Зворушений

Когось все жду —
Співаючи.

Співаючи — кохаючи
Під тихий шепіт трав
голублячий.

Щось мріє гай —
Над річкою.

Ген неба край —
Як золото.

Мов золото-поколото,
Горить — тремтить ріка,
як музика.

АРФАМИ, АРФАМИ...

Арфами, арфами —

золотими, голосними обізвалися гаї

Самодзвонними:

Йде весна
Запашна,
Квітами — перлами
Закосичена.

Думами, думами —

наче море кораблями переповнилась блакить

Ніжнотонними:

Буде бій
Вогневий!
Сміх буде, плач буде
Перламутровий...

Стану я, гляну я —

Скрізь поточки, як дзвіночки, жайворон як золотий

З переливами:

Йде весна
Запашна,
Квітами — перлами
Закосичена.

Любая, милая, —

Чи засмучена ти ходиш, чи налита щастям вкрай

Там за нивами:

Ой одкрий
Колос вій!
Сміх буде, плач буде
Перламутровий...

~~18 482~~

ГАПТУЄ ДІВЧИНА...

Гаптує дівчина й ридає —
Чи тож шиття!
Червоним, чорним вишиває
Мені життя.

Танцюють згуки на дзвіниці,
І плаче дзвін.
Я йду. Мій шлях то із костриці,
То із жоржин.

Тумани линуть вгору, вгору,
А хмари — вниз.
Чому я не люблю простору,
Як я без сліз?

Я ввечері цілую рожу
І кличу сум.
Чому, чому я жить не можу
Та сам, без дум?

НЕГАРМОНІЙНЕ: ВІТЕР

Птах — ріка — зелена вика —
Ритми соняшника.
День біжить, дзвенить-сміється,
Перегулюється.

Над житами — йде з медами —
Хилить келехами.
День біжить, дзвенить-сміється,
Перегулюється.

ПАСТЕЛІ

I

Пробіг зайчик.
Дивиться —
Світанок!
Сидить, грається,
Ромашкам очі розтулює.
А на сході небо пахне.
Півні чорний плащ ночі
Вогняними нитками сточують.
— сонце —
Пробіг зайчик.

II

Випив доброго вина
Залізний день.
Розцвітайте, луги! —
: я йду — день —
Пасітесь, отари! —
: до своєї любові — день —
Колисково, колоски!
: удень.
Випив доброго вина
Залізний день.

ОДЧИНЯЙТЕ ДВЕРІ

Одчиняйте двері —
Наречена йде!
Одчиняйте двері —
Голуба блакить!
Очі, серце і хорали
Стали,
Ждуть...

Одчинились двері —
Горобина ніч!
Одчинились двері —
Всі шляхи в крові!
Незриданими сльозами
Тьмами
Дош...

СКОРБНА МАТИ

Памяті моєї матері

I

Проходила по полю
Обіжками, межами.
Біль серце опромінив
Блискучими ножами!

Поглянула — скрізь тихо.
Чийсь труп в житах чорніє...
Спросоння колосочки:
Ой, радуйся, Маріє!

Спросоння колосочки:
Побудь, побудь із нами!
Спинилась Божа Мати,
Заплакала сльозами.

Не місяць, і не зорі,
І дніти мов не дніло.
Як страшно!... — людське серце
Докраю обідніло.

II

Проходила по полю —
Зелене зеленіє...

Назустріч Учні Сина:
Возрадуйся, Маріє:

Возрадуйся, Маріє!
Шукаємо Ісуса.
Скажи, як нам простіше
Пройти до Емауса?

Звела Марія руки,
Безкровні, як лілеї:
Не до Юдеї шлях ваш,
Вертайте й з Галілеї.

Ідіте на Вкраїну,
Заходьте в кожную хату —
Ачей вам там покажуть
Хоч тінь Його розп'яту.

III

Проходила по полю.
В могилах поле мріє —
Назустріч вітер віє —
Христос воскрес, Маріє!

Христос воскрес? — не чула,
Не відаю, не знаю.
Не будь ніколи раю
У цім кривавім краю.

Христос воскрес, Маріє!
Ми — квіти звіробою,
Із крові тут юрбою
Зросли на полі бою.

Мовчать далекі села.
В могилах поле мріє.
А квітка лебедіє:
О згляньсь хоч Ти, Маріє!

IV

Проходила по полю...
— І цій країні вмерти? —
Де Він родився вдруге, —
Яку любив до смерти?

Поглянула — скрізь тихо.
Бує дике жито.
— Защо Тебе розп'ято?
Защо Тебе убито?

Не витримала суму,
Не витримала муки, —
Упала на обніжок,
Хрестом розп'явши руки!...

Над Нею колосочки
„Ой, радуйся!“ — шептали.
А янголи на небі —
Не чули і не знали.

ПЛАЧ ЯРОСЛАВНИ

Сніг. Сніжок.
На княжий теремок.
День і ніч круг нього ходить,
плаче голосок:

— Ой князю, князьочку,
чи ти за Дунаєм?
чи ти на Дону?
Дай про себе вісточку,
бо умру.

Прислухається княгиня — тільки сніг,
тільки сніг та сніжок,
та за полем, та за лісом
голод — голосок:

Батька війна!
Матері 'ма!
Хто пооре, хто засіє? —
А — а!

Ой яка пустеля.

Тут княгиня знов:

— Послужи ще ти, вітрило,
вітре-чорнобров!

Десь князь одступає
з жменькою княжат, —
одвертай од нього стріли,
посилай назад.

Прислухається княгиня — а вітру нема,
тільки сніг та зима,
та за полем за лісом
чути голоса:

Ми тебе одвернем!
Ми тебе пошлем!
Будеш ти лежать, як князь твій —
каменем...

Ой, яка пустеля.

— Дніпре, Дніпре сон-дрімайло,
ти нам батько всім.
Встань хоч ти — коли без князя —
царство воскресім.

Царство тихе, праве,
мудре на закон:
щоб одні землі гляділи,
а другі корон.

Прислухається княгиня — тільки сміх,
тільки труситься сміх,
та шумить, шумить шумище
із-під хат, із-під стріх.

Мо' вернувся князь з походу?

Мо' дружина прийшла? —

Прислухається княгиня — брязк меча та яса,
та все ближче голоса:
ми тебе воскреснем!

Ой, яка пустеля.

МУДРІСТЬ, ОГОНЬ.

Ми не спиняємось: навчилися
Ми править. Що ж помучаться!...
оті, що десь там притаїлись!...
Гадюкою каблучиться
старе. Хай вигук закордонний;
Хай чорт; хай туча тучиться
ще й блискає... — Але ж он домни
ростуть і молодь учиться...

— — — — —

Нам до лица здоровля
і творчість і удар!
Бо ми ж сами здоровля,
творчість, удар.

Бо ми ж сами — країни
і мудрість і вогонь!
Нової України
мудрість, огонь.

(1934).

Соняшні кларнети. Хитон — спідній одяг старовинних греків.

Гаптує дівчина. К о с т р и ц я ; терміття, що остає з льону й конопель після тертя. Ж о р ж и н а ; георгінія (*Dahlia variabilis*.)

Одчиняйте двері. Г о р о б и н а ніч: темна, жахлива ніч.

Скорбна Мати. Е м а у с : село біля Єрусалиму, де Ісус по воскресенні дав пізнатися двом учням. Згадується в Євангелії (Мк. 16, 13; Лк. 24, 13-35).

Плач Ярославни. Я с а : шум, бойовий гамір.

Мудрість, огонь. Д о м н а : гута, промислова ніч.

Д М И Т Р О З А Г У Л

Я чую пісню...

Я чую пісню, мов крізь сон
Далекий Черемош гуркоче;
Мені вчувається що ночі
Той шелест листя, шум сосон.
І щось тій пісні в унісон
Так ніжно в серці зашепоче...
Я чую пісню — мов крізь сон
Далекий Черемош гуркоче.

То спів засмучених флояр,
То стогін журної трембіти, —
Зашелестять шовкові квіти
І з серця скотиться тягар.
Туди, де скелі аж до хмар,
Хотів би соколом злетіти,
Де спів засмучених флояр,
Де стогін журної трембіти.

НАШІ ЕДЕМИ...

Наші Едеми —
Тільки фантоми...
Хто скаже, хто ми?
Ми, що шукаємо
 Стежки в Едем —
Ох, ми не знаємо,
 Звідки ми йдем...

Мов силюети
Над Ахеронтом...
Всі ми — поети
З Кантом і Контом —
Вічно блукаємо
В царство примар —
Правди питаємо
В сонця і хмар.

Правди? — Навіщо?
Раю? — Для кого?
До Ельдорадо нема вороття!
Правду найвищу
Киньмо для Бога!
Наша розрада — сон життя.

ЗА НЕПРОГЛЯДНОЮ ЗАСЛОНОЮ

За непроглядною заслоною
Живуть такі, як я, —
А тут чужою, незнайомою
Сумує день і ніч
Сумна душа моя...

Я бюся з тою перепоною
Вже сотні тисяч літ, —
Та думкою німою, нерухомою
Не можу вибитись
В потусторонній світ.

Чи хто руками міцно-сильними
Заслону зірве з царства дня?
Хто дасть мені зійтись з вільними,
З такими вільними,
Як був колись перед віками я?

МАРІЯ І МАРА

Чи не марні марю мрії,
коли стільки вже століть
постать матери Марії
тут примарою стоїть.

Ледви чути скорбний голос:
— Я примарою уму!
В мене й серце розколось
на Марію і Мару.

З них одна стоїть Марою
під раменами хреста,
друга гострить ясну зброю:
вирушати на міста.

Скорбно слухає Марія
ще нечуваних пісень:
»Малинова наша мрія,
наш воскресний день!«

З гордим прапором Марута
серед натовпу пливе:
»Пропадай, стара отруто, —
ми пемо вино нове!«

І мені, як часом, сниться
зойк заплаканих зозуль,
та ясніше сяє криця
під ударом гнівних куль.

Ви обидві русокосі
і один над вами Бог —
будьте так, як були й досі!
Серце — в вас обох.

ДАРЕМНЕ ТИ ТУРБУЄШСЯ, ПОЕТЕ

Даремне ти турбуєшся, поете!
Ще вистарчить сюжетів для поем.
Візьми число щоденної газети —
там тисячі невиспіваних тем.

Заглянь лишень у рубрику науки,
чи в рубрику пригодницьких новин,
о скільки там і радощів і муки!
І все петітом набрано дрібним.

Дрібні твої трагедії людино,
Одірвана від поступу часу!
Чого ж це ти голосиш без упину
про власний біль і про свою красу?

Пройшли віки і Байрона і Гайна.
Відгомонів і Вертер і Шлеміль,
і стало все тепер таке звичайне,
і недоречний особистий біль.

Як міліони зрушили докола
до вищої, до кращої мети,
смішна тепер твоя уява квола
поезія нудної самоти.

Ой, полиньте, мої думи... Трємбіта: музичний інструмент на Гуцульщині, духовий, довгий до 3 метрів. Тамки: говіркове, **Я чую пісню.** Унісон: однозвучність (у музиці). Флюяра: музичний інструмент, рід довшої сопілки.

Наші Едеми. Едем: рай. Фантом: привид. Силюета: предмет видний, або нарисований лише в загальних обрисах. Ахерон: у грецьких віруваннях ріка сліз у підземеллі. Кант Емануїл: великий німецький філософ, основоположник критицизму (1724—1804). Конт Август, французький філософ, основник позитивізму (1798—1857). Ельдорадо: казкова країна золота, країна щастя.

Даремне... Петіт: дрібні друкарські черенки. (Петітом набрано й ці пояснення). Ветер: герой сентиментальної повісті Й. Гете: »Терпіння молодого Вертера« 1774 р. »Петер Шлеміль«: назва твору нім. поета А. Шаміса (1781—1838).

Я К І В С А В Ч Е Н К О

НЕ ДАНО

Він в ночі прилетить на шаленім коні
І в вікно він постука залізним мечем.
...Ти останнюю казку докажеш мені —
І заллешся плачем.

Стане ясно тобі. Не питаєш, як звуть,
Чом в ночі прилетів і з якої землі?
Лиш засвітиш свічки — і освітиш нам путь,
Поки зникнем у млі.

І назавше. Навік... Але міт по мені
Поховать, як мене, і йому не дано.
Будеш згадувать так: прилетів на коні —
І постукав в вікно...

СТОЇТЬ, ЯК ВІСК

Стоїть. Як віск. І скорбно плаче:
— Один між трупами піду.
Вгорі Червоний Ворон криче
на кров. На бурю. На біду.

І як промовить тій Пустині?
Чи дзвоном арф, чи криком труб?
І з Білих Земель — в Чорні кинув
з душею чорта — Кроволюб.

З душею чорта — що він бачить!
(А дань із Білих Лілій — дай!)
Тужи на камені. Жебраче,
в останнє кровю заридай.

Хіба ж йому стоять на герці?
Якби й посмів — сліпа борба!
Тумани стеле ніч на серці,
а над туманами журба.

Комусь... Далеким — скорбно плаче:
— На Білі Землі хочу знов.
Вгорі Червоний Ворон криче.
Червоний Ворон чує кров.

ХРИСТОС ОТАВУ КОСИВ

Танцювали за вікном чотири кущі,
Тоді, як не стало вже сліз.
Згинув син у боях революцій —
І ніхто і чутки не приніс.

Носила осінь сонце в золотих відрах,
А мужик переплакував журбу сліпу.
— Тату! Осідлайте не коня, а вітра,
Пошукайте ще раз у степу.

Може він спочиває в знемозі,
Або на грудях Великдень несе,
Чи в степах на небитій дорозі
На споришах коня пасе.

.

І полетіли —

Долинами,

Ярами

Та лісами.

А в горі

На високій брамі

Самотний місяць

Грає — виграє,

Жалібно промовляє:

— Ой, туго, туго мужикова Парчева домовина...

Червона як кров,

Як трава шовкова!

Та не пий тобі, туго,

Води з криниці —

Бо вже ж тобі, туго,

Страшне сниться.

Та не милувати тобі туго,

Русявого сина, —

Ой, у того сина

А як повертались:

Упав мужик на торішніх покосах:

Аж сто зірок цвіте!

Глянув: — Христос отаву косить

І в копиці кладе.

Глянув простерелено: хто се?

Чи ти мій синочку, чи ти Христосе, —

Обірваний, босий?

Хто се?

Ой, зацвіли в степах слова зоряно,

Ой, заплавав смуток нив.

— Давно вже людське поле з'орано,

А ти й отави не скошив...

Підвівся мужик. Не ніч. Журба синя,

Став тонути в Христових очах.

— Я прийшов косить тобі за сина,

Твій син — на моїх жнивах.

.

Ой, полетів вітер

До мужикової хати,

Упав на призбі:

— Добри-вечір,

Радій, Маріє!

Та збирай барвінок,

Стели лепехи

На помості:

Іде в степу твій батько,

А з ним —

Христос у гості...

СОНЦЕ ПІД ГОЛОВИ

Підпалимо небо — і кинемо душі в повітря!

В степах рознуздаєм сліпого коня,

...Клекоче огонь нам — навіки повірте!

Співає земля.

Виходимо босі — і коси ми точим, —

Журба наша, гнів — пожевий стрілольот!

...Ще й досі нам сниться, як вигнили очі

На твані болот...

Ще й досі ми бачимо — юрби на площах,

Розтерзані діти в залізних вікнах.

А вечір кривавий їх кровю полоще,

Хрипить на тілах...

Тейер нам великим — не плакати погребно:

В серцях наших теплих — ворота вікам.

Сьогодні ми вкриємось зоряним небом,

А сонце під голови нам.

ВОРОЖИЛИ...

Ворожили вороже ворожки:

— Не помоляться навітьі троє:

А на день — Великодень — ридання

І зброя.

А на день — Великодень — простре мені очі:

— Лютить ворог своїй ворогині.

Плачуть кровю — простелені — плачуть

Весносонцево — сині.

Ворожили вороже ворожки:

— Не зустріне ні кривних, ні сина...

Буде сонце кривавити серце,

Як шиширина.

Сонце під голови. Твань: грязюка.

Ворожили. Шиширина: дика рожа.

О Л Е К С А С Л І С А Р Е Н К О

КОЖНУ РИМУ...

Кожну риму, кожне слово на мертовник я кладу,
Кожну думу молодую, кожну мрію молоду.
І творю свою молитву у святому вітарі
Я молю, щоб ясновидний, світосейний, вічний Бог
од зорі вечірної до ранкової зорі.
дав живому над пільмою безліч яєних перемог.
Я молю, щоб діти горя, діти страєниці-землі,
уквітчали цвітом серця щастя білі кораблі,
і пливли б за злотним руном в царстві каєки
в царство мрій
по роздолах океанських під вітрилами надій...
Од зорі вечірної до ранкової зорі
сяють свічі мрій найкращих у святому вітарі,
гимн у небо лине з серця, лине віра в небо з ним,
Що здобудуть діти горя свій святий Єрусалим!

НА ПАСЦІ

Дадан. Дуплянка. На березі білій
Іконка праведних Зосими і Саватія.
Над вуликами-кельями день цілий
Кружляє працювита братія.

Несуть у келії ченці крилаті
Мед золотий і віск на жовті свічі...
Привіт мій вам, працювники завзяті,
Уклін мій вам, невтомні будівничі!
Невпинно цілий день працює братія,
А вечером стихають в кельях шуми **руху**.
Іконка праведних Зосими і Саватія
Вартує монастирь від злого Духу.

ПОСУХА

Огняний змій пожер вогкі тумани,
Косою вбивчою нестигле жито косе.
Потріскалась земля, — ятряться чорні рани...
Гудуть у маревах молитви стоголосі —
То йдуть з корогвами збентежені селяни,
А вітер ні хитне засохле в полі просо...
Огняний змій полотна огнетканні
По травах розстеля і не жадібно роси,
І глушить на устах молитви покаянні.
А жито засиха... Давно посохло просо.
Чорніють пащами землі прокляті рани,
Коса ж огняна косе, косе!

ОСІНЬ

В біблійних теремах полян
Заплутались іржаві ниті, —
Сивизна ранньої блакиті
І багреці жовтневих ран.
Збирайтесь, сміливі ловці!
Годуйте пси, лаштуйте зброю, —
Осінні звірі за горою
Заплуталися у сільці...

З кущів женуть плямисті пси
На мене фантастичних звірів,
І бачу я на рижій шкірі
І заворожені ліси,
І киновар засохлих ран,
І холод жовтої одежі,
І блиски згаслої пожежі
На тлі розтерзаних полян.

ПАМ'ЯТІ ГНАТА МИХАЙЛИЧЕНКА

Всі ми розіп'яті на хрестах,
Всі ми покриті ранами.
Заповідано нам жорстокий шлях
Злими коранами.

Заповідано бути нам єретиками,
Синами дикої долі,
Розрубати степи прямими стежками
І впасти серед поля.

Вірили ми, що над чорними голготами
Зустріне нас привітний Ісус,
І потечуть величними строфами
Шляхи на Емаус...

Але очі сліпилися далями,
Кривавіли глибокі рани...
Посміялись над нашими ордалями
Ворожі корани.

Кожну риму. Білі кораблі...: натяк на міт про Аргонавтів, що плили здобувати золоте руно.

Пам'яті... Гнат Михайличенко: укр. поет, забитий 1919 р. денікінцями в Києві. Коран: свята книга магомедан. Єретик: визнавець ухилу від загально прийнятої віри, або поглядів. Емаус: гл. 25 ст. Ордадь (англ.): Божий суд, середньовічне правне поступовання, що вимагало для виказання злочинця перевести пробу вогню чи води, або тягнути жереб.

М И К О Л А Т Е Р Е Щ Е Н К О

РАНОК

Сорочку навстіж розчиняй,
і захлинайся од повітря.
Хай серце беться через край
Немов по вінця повні відра...

І умивайся на зорі,
коли вода тече крізь пальці,
поки ще сонце не горить,
а тільки тліє десь у балці...

Утрись ранковим рушником,
гаптованим росою, чистим.
І мов латаття над ставком,
тремтітимеш блискучим листям...

Угору випростайсь мов день,
під синю баню вигни груди.
І крик розпалений розбуде
затоку радісних пісень...

ЧАЙКА

Дивлюсь спраглими очима
на сине море.

А звідтіль
огнями бризкає ясними
рожеве шумовиння хвиль.
І щось говорить.

Прислухаюсь.

і враз знайомий крик,
що рветься чайкою з одчаю
на безгоміння скель німих:
»киги—киги«.

І ось водою
блискучим маревом проплив
чайний ключ попід горою,
немов загін яких човнів.

І серце стало.

Пригадало,
в минуле кинуло гачок.
І тут історія писала
моїх дідів суворий крок!
І тут як я, вони ловили
очима синю долину,
і на човнах чайно - крилих
глибоку клали борозну.

Такими ж чайками ходили
вони у Кафу, визволять
сліпих невільників з могили
галер турецьких.

А назад
замість додому завертали
У Варну, Царгород, Синоп.
І не вмовкали самопали
гультаїв, варварів, нероб!

Аж поки визволених сиріт
ключами чайки не везли
у рідний, український вирій,
де степ, і люлька, і воли.

Рипіла кров у синіх жилах,
немов би чайка через вир,

що теж змагалася у хвилях,
морським валам наперекір.

Без зор, без компаса, без гасла —
історія моїх дідів;

і тільки кров у них не гасла,
кипіла для майбутніх днів.

І тільки чайка проквіляла
над темним трупом у боях,
і темну воду розрізала
на мстивий запорізький шлях.

О, друже - чайко, ти єдина
їм завжди спільниця була.
Дивлюсь у даль...

А думка лине
туди, де історична мла.

І там, замислений, витаю.
А з моря знов чаївний крик,
що беться хвилею з одчаю
на безгоміння скель німих.

МЕТА Й МЕЖА

Усе кудись у далеч лине
і поривається вперед —
і дим, і вітер, і рослина
черкає зоряний намет.

Усе пронизує тумани,
очима синіми — в мету.

Туди ж і колія незнана
пускає землю золоту!

А як поля женуть припливи
рожевих колосистих хвиль
і ними хлюпають тужливо
у недосяжний небосхил, —

хіба ж це не потужний потяг
нових просторів досягти?

Усе навколо вічно котить
до самотньої мети!...

Але ж поля спиняють межі,
моря спиняють береги.

Од їх байдужости залежить
розгін космічної снаги.

І вже назад ламає руки
нестримний, безоглядний гін,
і дико бризкає з розлуки
своїми кучерями він.

Коли ж не витримає лава,
хитнеться колосом на схил, —
тоді рипить і гнеться явір,
а сонце заступає пил.

Але ж усе у далеч лине
і поривається вперед, —
і хвилям знов немає впину
до ще незбагнаних тенет!

Найбільше ж тягнеться у простір
всесвітнє серце — чоловік,
що протирає зором гострим
майбутній і минулий вік.

Чи то високими краями
летить у вирій золотий
крилате марево над нами
до невідомої мети,
чи то вечірньою порою
у небо дивиться маяк
і розбиває над собою
такий низький небесний дах.

чи то крізь дим огонь вергає,
у темну синяву димар
і розсипається безкрає
вгорі новий волосожар,
а чи за раз грозовий вихор
старезну землю зворухне,
і розтопивши сонну кригу,
засяє радісним огнем, —
це означає, що людина
і зір, і крила і огонь,
усе напружує і лине
у далеч безліччю колон.
І тільки часом одступає
на вороних шляхах своїх,
і спотикається з одчаю
серед просторів світових.
І вже назад ламає руки
і загортається в туман,
де недорід терзає луки,
де кріпаків терзає пан...
Але ж усе у далеч лине
і поривається вперед, —
і знов змагається людина,
зриває зоряний намет.
І скільки б меж не зупиняло
в дорозі по нові світи, —
людина вже пройшла чимало
до безконечної мети!

Ранок. Латаття: рослина, широколиста, росте на багтах
(біла: *Nymphaea alba* або жовта: *Nymphaea luteum*).

Чайка. Кафа: грецька колонія, згодом турецьке місто на
Кримі, добута 1612 р. козаками. Галера: велике судно, пору-
шуване веслами. За веслярів були невільники, або каторжники.
Варна, Царгогод, Синоп: турецькі міста над Чорним
Морем.

Е В Г Е Н П Л У Ж Н И К

Я ЗНАЮ...

Не знаю, —
Перекують на рала мечі.
І буде родюча земля —
Не ця.
І будуть одні ключі
Одмикати усі серця.

Я знаю, —
І буде так, —
Пшеницями зійде кров;
І пізнають, яка на смак
Любов
Вірю.

ОДІРВАЛИСЬ ВІД ДНІВ СЛОВА...

Одірвались від днів слова,
Вянуть собі по книжках, а у днях,
мов у темному лісі!

Радість у мене нова, —
Дощ осінній по стрісі.

Брешете ви, кому ясно усе!
Перед мірею всі ми ниць!

Дні! який це музей
Дрібниць.

У ДУЖИХ ДНІ — НЕМОВ СЛУХНЯНА ГЛИНА

У дужих дні — немов слухняна глина,
Покірна волі й пальцям різьбаря;
А я схилюсь тихенько на коліна, —
Шумуйте, днів розбурхані моря!

Але не гнів, не заздрість і не втома
(Благословенний шлях, що ним іти!), —
Якась нова, словам ще невідома
Солодка мука здійснення мети!

Хай іншим прозорі і покірні,
Нехай я сам покірний дням моїм!...
... О, днів прийдешніх обрії безмірні,
О, тишина моїх маленьких рим!

НІ СЛОВЕЧКА ЙОМУ НЕ СКАЗАВ СТАРИЙ

Ні словечка йому не сказав старий.
Мовчки вивів коня за ворота.

Потихеньку осіння лилася згори
На степи позолота.

А коли упав перший у жовтні сніг,
Лист прийшов весь помятий:

За далеке майбутнє ліг

В бурян головою спати.

До товару... По воду... А день за днем...

Знов подвіря взялось травою...

Серце, серце! З твоїм вогнем —

— У бурян головою!

РОЗПОЧИНАЄ ДНІ ГУДОК

Розпочинає дні гудок о шостій,
коли роси ще вітер не допив,
а там, вгорі, такі ясні та прості
пливуть рожеві зграї голубів...
Ще пішеходи холодком укриті,
на передмісті десь ірже лоша...
— І хочеться сказати кожній миті —
не поспішай!

Але вже веться порох над базаром
і синьоокий ранок мов засліп —
і закипить — я знаю — незабаром
купівля й продаж — боротьба за хліб!
І я іду, щоб десь продати мязи
Ще від учора стомлені напів...
І гаснуть бліднуть відблиски топазів
на крилах голубів...

ЛЮБЛЮ В УЯВІ...

Люблю в уяві декілька сторінок
Історії назад перегорнуть:
Яснішає мені далека путь,
Що приведе на землю відпочинок!
Коли відчую я міцний зв'язок
Між днем біжучим і простором часу,
Такі упевнені стають відразу
Мій кожний порив, кожна думка й крок.
І ось старанно в пам'яті ховаю
Я спогади великі і дрібні —
Бо і минулі, і прийдешні дні —
Мов сходи ті, що я по них ступаю,

Де незліченні споминів скарби,
Часів минулих досвід і наука —
Мені єдина певна запорука,
Від помилок, що я їх був робив!

ЯК ВСЕ ЖИВЕ...

Як все живе течуть піски пустелі,
Їх тихий шелест, як і плеск води,
Чарує душу. Мрійнику, гляди! —
Найкраще чути їх з-під стелі!

Тож не пакуй валізок. Мап не руш!
Умій закрити очі і чекати, —
Може й твоя з тих багатющих душ,
Що вміють всесвіт слухати з кімнати.

ВЖЕ ОДСПІВАЛИ ПО ДОРОГАХ ГАРБИ...

Вже одспівали по дорогах гарби
Швидким жнивам мелодії свої,
І осени такі спокійні фарби
Ось-ось овіють небо і гаї...

І помандрують аж за сине море
Над смутком сел високі журавлі;
І хтось останній на полі дооре
Вузьку смужку вогкої землі...

Та може вітер, трубадур осінній,
Від поля співом мудрим пропливе —
Про те, що сховано в малім насінні
Життя нове!

Розпочинає дні... То паз: самоцвіт, буває різноколіровий.

Вже одспівали... Гарба: великий віз у степовій Україні.

Трубадур: середньовічний поет-співак.

Т О Д О С Ь О С Ь М А Ч Н А

НА ІГОРЕВОМУ ПОЛІ

Ой у полі та стернистому,
на старому деревлянському
явори стоять, гойдаються,
ще й вітрами умиваються.

Там Сварог схиливсь над стернями
вкутав голову туманами
і ворушить тихо віями,
мов лісами в білім інію.

Тими віями він скочує
срібло-сльози все розтоплені.

Стають сльози ті озерами
у долинах серед зелені
та й курять до сонця водами
в ранки білі, теплі травневі.

Сварог каже тихим голосом,
а садки скрізь задимилися
у цвіту густім вишневому
і вишневим цвітом всипались,
наче ріки, вуса богіві:

— »Явори тверді кряжистії,
ви сучками поприбивані,
мов стрільчастими перунами,
прокажіте мені сурмами
хто голосить ото селами?

Явори мовчать, гойдаються,
на степах моїх простягнені!
із ярів крутих змуровані,
Ваші сурми наготовлені
а стерня шепоче шелестом:

Половецькі орди їхали степами,
ловили списками зорі вечорами;
половецькі орди їхали лісами
сонце повтикали стрілками.

Сонце покотилось з могил до криці,
заюшило кровю хустку молодиці:
Не з відрами стала вона під вербою,
дитину вмивала гострою водою:

— »Погойдніться, верби, по-над берегами
розступіться села з білими хатами —
я несу дитину на чорні майдани,
хай зозулі сиві кують над дворами.

На чотири бори насунули хмари,
ними блискавиці ножі сполоскали;
брязнули зірниці і на сході в полі —
у диму — тумані заіржали коні;
блиснули носами й круки на могилах,
під крила сховали вікові долини.
Вилює місяць у круків на крилах,
з їх ніг істікає в яруги по нивах...

А муж мій поїхав на пар волочити,
аж на Сян од коней загули копита!...
Випала з-за Дону блискавка на стерні
та й шлях перебила, увалила в землю...

повбивала коні, дружину пробила,
йому брови чорні присипала пилом.
Борона упала на ліси дубові,
Зубком учепилась в небосхил над морем,
та й висить на небі на північ зубками,
розгойдана люто сніжними вітрами.
Буйними вітрами зубки розпеклися
і в небі зірками жала зайнялися...
Знову із-за Дону блискавка зірвалась —
кинула дружину на залізні жала!
На зубках вогневих мій муж розіпятий
висить над морями у крові залятий,
кровю свого серця захід обливає,
у чорній півночі болота сповняє!...»

На голі майдани вийшла молодиця,
поставила сина там у кривавиці,
з мукою гукнула: »Лле кров без упину!...
Не кинь заляту, розпату країну!...«

Тихий шепіт зник над стернями,
а Сварог ворушить віями,
мов лісами в білім інію.
Тими віями він скочує
срібло-сльози все розтоплені,
стають сльози ті озерами
у долинах серед зелені
та й димлять до сонця водами
в ранки білі, теплі травневі.

А з голих майданів чуть гук молодиці
до віків Трояна по кривавих росах!...
Од борони небо кровю червониться,
кровю північ червоно заносить!...

КИПІЛА ГРЕЧКА

Кипіла гречка медом і бджолою,
Вітри збігали по межі
— Густі і теплі — вниз попід горою,
Немов тумани дощові.

Я панські коні пас малим в толоці,
Ти жала в пана над бугром,
Чорніли коси в тебе на сорочці
Далеко в гони під село.

І я на тебе німо задивився...
А гриви, наче водоспад,
Упали кінські на суху пшеницю
У бризки спілого зерна.

І враз гарапник бахнув над степами,
І репнув лунко, мов папір,
Мені піджак на спині полотняний
І я упав на свіжий сніп.

»Кого глядиш ти? Коні у колоссі!«
Зарів, як з ліса, дикий крик...
Той крик »обежників« лунає й досі
І в городах між кам'яниць.

І кожний раз, коли життя неждано
Над головою загуде.

І знов мені на давню рану
Канчук ремінний упаде, —

Твій образ юний і пречистий бачу
На полі панським у стерні,
В руках блищить у тебе серп гарячий
І дві косі на рукаві...

Так хай же бе мене жорстока доля,
Коли твій образ виника
З мого надмірного закляття-болю —
Із-під ударів канчука!

РОМАН КУПЧИНСЬКИЙ

ВІТЕР

»В погоню, в погоню за ним!
Гляньте: Тіка в далині!«
Дивуються трави: »За ким?!«
»Вітер!!« — кричать ясені.

Береза: »Ой, коси порвав!«
Стріха: »І груди роздер!«
Хвилюється спінений став:
»Вихлюпав тисяч відер!«

»Тримайте!!« — зворушились трави.
»Ховайся!« — підшепнула вика.
Поклалися трави як лави,
(Горою розбішені коні...)

»Хто то?« — стремтіла осика.
»Вітер« — кричать ясені,
»Тримайте! Держіть!« — яблуні.
— — — — —
Один тільки шлях у погоні...

СЛОТА

Ситом сіє сиві струї
Хтось химерний. Хмар хитон
Розпростер на небі вітер.
Слизько. Слізно. Сумно. Сон.

Вимок ворон на воротах.
Сльози скапують зі стріх.
Ластівка пройшла як стрілка.
Сниться: Сяйво. Сонце. Сміх.

ЗИМА

Кругом по полі чарівниця
До місяця полотна сушить.
Зубами скреготить, свариться,
Хто полотно ногою рушить.

Патлаті кужілі заткала,
Де сосни синіли зелені
І відьмам прясти наказала
На льодовому веретені.

Село натрумниками вкрила,
(Село веселе, стоголосе),
Сама на пригорбі присіла
І вітром чеше сиві коси.

Слога. Х и т о н: полотняний спідній одяг давніх греків.

О Л Е С Ь Б А Б І Й

НІЦШЕ

На всіх путях я завжди всюди сам.
Мій кожний день — гіркий пугар цикути;
Та скарг моїх нікому не почути
І ран пекучих не покажу вам.

Прийму життя, як слід приймають борцям
Із пісню свій бій жорстокий, лютий:
Коби вперед, на шанці, щоб здобути,
Й накинати закон свій ворогам.

Нащо мені любов і щастя сну?
Навіщо мир? Я люблю лиш війну,
І навіть смерть зміню в гру дитинну.

Хоч випив я ввесь біль і сум життя,
Ще раз! у вічне коло вороття,
Щоби земля зродила надлюдину.

ЮНИЙ СМІХ

Юний сміх, весняний спів
Зловимо в космічному хорі:
Не понурий зойк сичів
На цвинтарному просторі.

Гнів бунтарних поколінь
Переллем на срібні струни:
Не жебрацьких нам скиглінь,
Не молитва — а перуни!

Ми ж не впали в порошок ниць
Під грізні життя колеса;
Пісня в нас — це іскри криць,
Дух наш — з м'язів Гераклеса.

Муза не старушка, ні,
Що на сон співа для внуки,
Хай об мармурні пісні
Нарід наш гострить шаблюки!

Спів наш — не нудьги покров
І не іграшка у жарті;
А борця тривожний зов,
Що стоїть в ночі — на варті!

ВЕСНЯНЕ

Я такий стиглий, як в жнива колос,
В тебе п'ятнадцята щойно весна;
Та жайворонковий срібний твій голос
Душу сколихує мою до дна.

Вранці ти бігаєш моїм подвір'ям,
Граєшся з песиком, або мячем.
Сієш ти, вієш ти радість безмірну,
Якої словом не ізречем.

Ще твої погляди чисті, безмовні,
Ще твоя усмішка, як у дітей;
Та на устах твоїх пісні любовні,
Туга вже в кутиках твоїх очей.

В тебе суконка ще по коліна;
Сам я не знаю, — хто ти така?
Трошки ти панночка, трошки дитина...
Буде метеличок із червячка!

В тебе дримає ще серце у грудях,
Ще не захмарена мрія твоя —
Завтра те серце вже хлопці розбудять...
Хто буде перший? — Він? А може... Я?

ВЕСНА

Ти знаєш дні, коли звабливе сонце
Цілує кволий кленолист,
Коли весна літає там за містом
І махом крил торкає нам вікон.

Коли з нудних. понурих канцелярій
Жене весна у парк, над берег рік, озер,
Коли клянуща я із цілого серця
Редакції, кавярні, тротуар.

Ти знаєш дні, коли люблю глядіти
Через вікно в простір, снують мережку мрій!
— Весна... та вянуть літа молоді
І обпадають як осінній цвіт.

В такі то дні я тужу до безтями:
Як хочеться з тобою слухать шум смerek,
Втікати в ліси, в діброви, ген далеко,
Де б не змутив ніхто спокою нам.

Манять, манять отав зелених шовки
І тишина самотніх гір, лісів,
Де крім твоїх пісень пестливих і розмов
Ніхто б мене тривожить не посмів.

ДМИТРО ФАЛЬКІВСЬКИЙ

ПОЛІССЯ

Очерет мені був за колиску,
В болотах я родився і зріс.
Я люблю свою хату поліську...
Я люблю свій зажурений ліс...
Що там тропики, пишні пампаси!
Загляньте-но в пушу до нас!...
Я оддав би за неї одразу
І Тибет і Урал і Кавказ.
А поліське похмуре болото?
Пів Полісся вода залила...
Тільки де-не-де хутір самотній,
Тільки де-не-де клаптик села.
Хоч у злиднях живемо, у бруді,
Та призвілля яке на весні,
Коли виставиш вітрові груди
І летиш і летиш на човні.
А вода і хлюпоче, і плаче,
Захлинається в лютій злобі.
Ну, скажіть, в кого серце гаряче,
Як весну навесні не любить?

І укриють безкраї простори
Білокурі чайки і човни,
Тільки слухай, як води говорять
В буйнім заспіві свята весни...

Тільки слухай, як хвилі хлюпочуть,
Як нестримана повінь гуде:
Зайвий рух — і за обрій заскочиш
Зайвий рух — і навек пропадеш.

А коли зарегоче негода, —
О, тоді не жартуй із води!...
Як для неї, чортяки не вгодиш —
Ох, зазнаєш же, брате, біди...
Попокрутить тебе, поповертить,
Зажене, де й Макар не бував:
Не одного закрутить до смерти,
Не одна пропаде голова.
Проковтнуть сивоусі тумани
В свою пащу тебе і човна,
І ніколи, ніколи не встанеш
У болоті із глейкого дна.

А на ранок, як сонце пригляне,
Як затихнуть горласті вітри —
Тільки хвилі гудуть неуханно
Й рябютинням болото ятрить.
Та на березі ходить, блукає
Пів села, заглядаючи в синь:
— Ну, а може таки приблукає
На човні чоловік, або син...

Так гартує природа до бою
Нас із самих малесеньких літ;
Ми зрослись, побратались з водою,
І живемо, як вміємо жити.
І не дивно, що любимо змалку
Буйну воду і буйні пісні:
Наше серце — це серце рибалки,
А життя наше — книга борні...

ОДШУМІЛО ЛІТО...

Одшуміло літо... одспівало жито.
І тільки вітер креше іскри по стерні
І, як тінь докори, наступа копитом
Сухоребра осінь на поля сумні.

Там, де грали роси у вишневих ранках,
Не сміються дзвінко ніжні васильки,
Не шелеснуть листям над самотнім ганком
В тишині вечірній ясені стрункі...

Не озветься поле у задумі сонній...
У задумі сонній синьоока даль.
І прядеться тихо в мене під віконням
Біле павутиння й золота печаль.

ТА Й ПІДУ Ж Я...

Та й піду ж я за місто, в село —
Там, де межі здіймаються круто,
Там, де вітер сухим помелом
Замітає шляхи позабуті.

Поклонюся я низько житам:
— »Ви простіть мене, блудного сина,
Що я вас проміняв, прогадав
На сирени, на брук, на машини...«

Проспіваю я пісню весні:
»Гей, ти весно! Розпатлана весно!
Заплету в твої коси пісні,
Пов'яжу із квіток перевеслом...«

Проспіваю про гамір машин,
Пригадаю минуле з болем,
Розкажу, що в селянській душі
Не умруть ні волошки, ні поле...

КОМУСЬ ДАНО...

Комусь дано діла творить великі,
Що ниткою простягнуться в віки,
А з мене досить,

що не був дволикий,
Що серця не міняв на мідяки;
А з мене досить,

що маленькі вчинки,
І пориви свої, й діла дрібні
Я не винісив продавати на ринки
Мов той крамар в базарні дні.

І хоч тепер уже лягла утома
І борозни порізали чоло, —
Я все ж радий,

що кожному кому
В своїх піснях я напоїв теплом;
Я все ж радий,

що вмів співати просто,
Благословляючи людей і кожному мить,
Що моє серце,

виснажене досто.
Учили прагнути,
горіти

і любити.
Тому не заздрю я нічому і нікому,
Хай іншим їх незрівняні діла...
А з мене досить

вміти вкласти в кому
Хоч би одну краплиночку тепла.

Полісся. Тропики: краї в гарячій полосі. Пампаси: буйні американські степи. Тибет, Урал, Кавказ: гірські пасма в Азії й на межі Європи.

Комусь дано... Дволикий: дволичний. Кома: запинка, найменший значок у письмі.

ВАСИЛЬ БОБИНСЬКИЙ

»КАМО ?«

Іду і клонюся доземно
І вірю.
За мною, передо мною темно
В бермірю.
За мною, передо мною чорне
Безкрає.
А часом блиск пожеж
Сліпучу пільму безмеж
Розгорне і розкрає
І чезне...

Блукаю ...
Зорі !
Вже в трумні ви.
А в душу лізуть сумніви:
»Грядеши ? камо ?«
А в серці родиться і гине
У просторі
Таке, як зойк дитини :
— »Мамо !«

НА ОБЛОГИ ЗЛУДИ

Я невродженим обіймом білораменним
Відобрав тіні тінів надій.
Я розбив брутальним словом — каменем
Рисунок наївних вій.

Я прогнав у безвісті, у нетрі
Тигрів туги блискучозорих,
Я спалив в лямпаді свого серця вперті нетлі,
Я спалив їх шовкокрилий шорох.

А все таки на безлюдні облоги злуди
Припливає пісня забутих розстань,
І ти припадаєш мені на груди
Поцілунками несподіваних сподівань.

СПОДІВАННЯ

Навесні,
Як запахне зеленим земля,
Защебечуть поля,
Будем радісні, будем ніжні.

Будем з віч
Пити усміхи, блиски, огонь —
Кожний день, кожний день,
Як розтане біла ніч.

З-за світів
Блисне соняшний круг.
Буде різати гострий плуг
Спрагле сімени лоно нив.

Схилить день
Горду скрань на Чумацький Шлях.
Залунають в полях
Дзвонні крила пісень.

Прийде ніч...
Тільки ми: Ти і Я.
Вічна туга нового життя
Бризне сяйно з наших віч.

ВІТЕР ПЕЛЕХАТИЙ

Хвилястий вітер пелехатий
Мені спокою не дає.
Не дасть мені, не дасть заспати
Хвилястий вітер пелехатий.
В отворені віконця хати
Звійними крильцятами бе.
Хвилястий вітер пелехатий
Мені спокою не дає.

В отворені віконця хати
Заносить пахощі від піль;
Несе пянливий запах мяти
В отворені віконця хати.
Хисткий, розстелено-крилатий,
Плавкий, тремтливий мов мотиль,
В отворені віконця хати
Заносить пахощі від піль.

Несе мені пахучі зітхи
Косатнів, пралісок, смілок
І ще одної живоцвітки
Несе мені пахучі зітхи.
І тріскіт висухлої вітки
Під дотиком Твоїх стіпок,
І медяні пахучі зітхи
Косатнів, пралісок, смілок.

З розхилених корон барвистих
В захопленні безтямнім пе
Струйки смішків джерельно-чистих —
З розхилених корон барвистих.
Жаждання розквітів вогнистих
У крові бедренній снує —
З розхилених корон барвистих
В захопленні безтямнім пе.

Хвилястий вітер пелехатий
Мені безсонницю несе.
Не дасть мені, не дасть заспати
Хвилястий вітер пелехатий,
Жорстокий лилик волохатий,
Що кров твою червону ссе, —
Хвилястий вітер пелехатий
Мені безсонницю несе.

ОБРАЗ НА СТІНІ

Щось від ранку ворон радить,
Заглядає до вікон,
Щось невігадане ладить,
Піря гладить, як на сон.

Чорний ворон щось віщує,
Клювом кльоває й клює...
Він не верне. Мамо чує
Серце стомлене моє...

Мамо. Знову снівсья кінь.
Кінь і чорні крила.
Чорна плахта, чорна тінь
Лан пшениці вкрила.

Мамо! Плакати! Ридати!
Танути як лід!
Сканути сльозами!... Мати!
Образ на стіні поблід...

З М І С Т

Вступна стаття — Є. Ю. Пеленський	3—14
Павло Тичина	15—25
Соняшні кларнети. — Гаї шумлять. — Ар- фами, арфами... — Гаптує дівчина... — Ен- гармонійне: Вітер. — Пастелі. — Одчиняйте двері! — Скорбна Мати. — Плач Ярославни. — Мудрість, огонь.	
Дмитро Загул	26—29
Я чую пісню... — Наші Едеми... — За непро- глядною заслоною. — Марія і Мара. — Да- ремне ти турбуєшся, поете.	
Яків Савченко	30—33
Не дано. — Стоїть, як віск. — Христос отаву косив. — Сонце під голови. — Ворожили...	
Олекса Слісаренко	34—36
Кожну риму... — На пасіці. — Посуха. — Осінь. — Памяті Гната Михайличенка.	
Микола Терещенко	37—42
Ранок. — Чайка. — Мета й межа.	
Євген Плужник	42—45
Я знаю... — Одірвались від днів слова... — У дужих дні — немов слухняна глина. — Ні словечка не сказав йому старий. — Розпо- чинає дні гудок... — Люблю в уяві... — Як все живе... — Вже одспівали по дорогах гарби.	
Тодось Осьмачка	46—49
На Ігоровому полі. — Кипіла гречка.	
Роман Купчинський	50—51
Вітер. — Слота. — Зима.	

Олесь Бабій	52—54
Ніцше. — Юний сміх. — Весняне. — Весна.	
Дмитро Фальківський	55—58
Полісся. — Одшуміло літо. — Та й піду ж я... — Комусь дано...	
Василь Бобинський	59—62
„Камо?“ — На облоги злуди. — Сподівання. — Вітер пелехатий. — Образ на стіні.	

Перед читанням проситься справити:

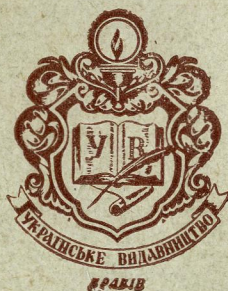
Стор.	рядок	Надруковано:	Має бути:
4	13 згори	l'atr	l'art
18	18 „	Негармонійне,	Енгармонійне.
25	13 „	Da lia	Daglia
29	3 знизу	Ветер	Вертер
34	3 згори	мертовник	жертovníк
42	1 „	Евген	Євген
43	10 „	Хай іншим	Хай іншим дні.

1,86 (1986)

5105 р/1

11823

Соняшні кларнети

Антологія
Сучасної Української
Символістичної
Поезії